

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Кафедра міжнародних відносин і суспільних наук

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан гуманітарно-педагогічного факультету
Інна САВИЦЬКА

_____ 2024 р.

«СХВАЛЕНО»

на засіданні кафедри міжнародних відносин і суспільних наук
Протокол № 9 від 17 квітня 2024 р.

Завідувач кафедри

Вікторія ХВІСТ

«РОЗГЛЯНУТО»

Гарант ОП «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

Сергій БІЛАН

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

РЕГІОНАЛІСТИКА. ЕТНОДЕМОГРАФІЧНІ ПРОЦЕСИ В РЕГІОНАХ СВІТУ

Галузь знань 29 «Міжнародні відносини»

Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

Освітня програма «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

Гуманітарно-педагогічний факультет

Розробник: кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин і суспільних наук Олена Кропивко

Київ – 2024 р.

1. Мета, завдання, компетентності та програмні результати навчальної дисципліни

Мета: оволодіння аналітичними навичками шляхом систематизованого вивчення концептуально-методологічних основ дослідження регіону та соціально-політичних і економічних процесів, основних теорій організації просторово-територіальних систем, основ політичного районування України; формування системних знань про етнічну історію народів світу, процеси формування етносоціальних спільнот, сучасний стан демографічних процесів у світі.

Завдання: ознайомити студентів з місцем дисципліни «Регіоналістика. Етнодемографічні процеси в регіонах світу» в системі суспільно-гуманітарних дисциплін; сформуванню у студентів знання про поняття регіону, регіоналізму, регіоналізації, децентралізації, федералізації, етнодемографії тощо; простежити еволюцію розвитку основних концепцій регіоналізму в світовій політичній думці та політичній думці України; враховувати вплив етнодемографічних процесів на розвиток регіонів сучасного світу, виробити навички користування категорійно-понятійним апаратом курсу, користуватися літературою та довідковим матеріалом з даної проблематики; ознайомити студентів з основними підходами до районування України; формувати критичне мислення, вміння характеризувати регіони України за різними індикаторами.

Набуття компетентностей:

Інтегральна компетентність (ІК): Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій, зовнішньополітичної діяльності держав, міжнародних взаємодій між державами, міжнародними організаціями та недержавними акторами, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов та передбачає застосування теорій суспільних наук та спеціальних наукових методів дослідження проблем міжнародних відносин.

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК4. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК5. Здатність працювати в міжнародному контексті

ЗК6. Здатність генерувати нові ідеї (креативність)

ЗК7. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК8. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК9. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології

ЗК12. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел інформації.

Спеціальні (фахові) компетентності (СК):

СК1. Здатність виокремлювати ознаки та тенденції розвитку, розуміти природу, динаміку, принципи організацій міжнародних відносин, суспільних комунікацій та/або регіональних студій.

СК2. Здатність аналізувати міжнародні процеси у різних контекстах, зокрема, політичному, безпековому, правовому, економічному, суспільному, культурному та інформаційному.

СК 3. Здатність оцінювати стан та напрями досліджень міжнародних відносин та світової політики у політичній, економічній, юридичній науках, у міждисциплінарних дослідженнях.

СК4. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі і практичні проблеми у сфері міжнародних відносин, зовнішньої політики держав, суспільних комунікацій, регіональних досліджень.

СК5. Здатність аналізувати вплив світової економіки, міжнародного права та внутрішньої політики на структуру й динаміку міжнародних відносин та зовнішньої політики держави.

СК7. Здатність аналізувати міжнародні інтеграційні процеси у світі та на Європейському континенті та місце в них України.

СК 9. Здатність застосовувати знання характеристик розвитку країн та регіонів, особливостей та закономірностей глобальних процесів та місця в них окремих держав для розв'язання складних задач і проблем.

СК12. Здатність до здійснення комунікацій та інформаційно-аналітичної діяльності у сфері міжнародних відносин (українською та іноземними мовами).

СК13. Здатність аналізувати діяльність міжнародних недержавних акторів та транснаціональні відносини.

Програмні результати навчання (ПРН)

ПРН1. Знати та розуміти природу міжнародних відносин та регіонального розвитку, еволюцію, стан теоретичних досліджень міжнародних відносин та світової політики, а також природу та джерела політики держав на міжнародній арені і діяльності інших учасників міжнародних відносин.

ПРН6. Знати природу та характер взаємодій окремих країн та регіонів на глобальному, регіональному та локальному рівнях.

ПРН8. Збирати, обробляти та аналізувати великі обсяги інформації про стан міжнародних відносин, зовнішньої політики України та інших держав, регіональних систем, міжнародних комунікацій.

ПРН9. Досліджувати проблеми міжнародних відносин, регіонального розвитку, зовнішньої політики, міжнародних комунікацій, із використанням сучасних політичних, економічних і правових теорій та концепцій, наукових методів та міждисциплінарних підходів, презентувати результати досліджень, надавати відповідні рекомендації.

ПРН11. Здійснювати прикладний аналіз міжнародних відносин, зовнішньої політики України та інших держав, міжнародних процесів та міжнародної ситуації відповідно до поставлених цілей, готувати інформаційні та аналітичні звіти.

ПРН13. Вести фахову дискусію із проблем міжнародних відносин, міжнародних комунікацій, регіональних студій, зовнішньої політичної діяльності, аргументувати свою позицію, поважати опонентів і їхню точку зору.

ПРН15. Розуміти та застосовувати для розв'язання складних спеціалізованих задач міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій чинне законодавство, міжнародні нормативні документи і угоди, довідкові матеріали, чинні стандарти і технічні умови тощо.

ПРН16. Розуміти та відстоювати національні інтереси України у міжнародній діяльності.

ПРН 17. Мати навички самостійного визначення освітніх цілей та навчання, пошуку необхідних для їх досягнення освітніх ресурсів.

2. Програма та структура навчальної дисципліни для:

– повного терміну денної (заочної) форми навчання

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	Лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. РЕГІОНАЛІСТИКА В СИСТЕМІ ІСТОРИЧНИХ, РЕГІОНАЛЬНИХ І ПОЛІТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН. РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА												
Тема 1. <i>Регіоналістика як наука і навчальна дисципліна. Мета, завдання, основний категоріальний апарат</i>		2	2			4	6					5
Тема 2. <i>Регіон як суспільно-політична система й об'єкт господарювання та управління</i>		2	2			4	8					5
Тема 3. <i>Еволюція наукових досліджень з вивчення продуктивних сил і регіональної економіки</i>		2	2			4	8					5
Тема 4. <i>Закономірності, принципи і фактори регіонального розвитку</i>		2	2			4	8					10
Тема 5. <i>Теоретичні основи регіональної політики</i>		2	2			4	8					5
Тема 6. <i>Регіональна політика в розвинутих країнах світу</i>		2	1			4	7					10
Тема 7. <i>Регіональна політика в постсоціалістичних країнах та країнах, що розвиваються</i>		2	1			4	7					10

Тема 8. <i>Регіональна політика в Україні і проблеми розвитку її регіонів</i>		2	4			2	8					10
Разом за змістовим модулем 1		16	16			30	62					60
Змістовий модуль 2. СВІТОВІ ЕТНОДЕМОГРАФІЧНІ ПРОЦЕСИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ОВЛЕННЯ ЕТНОДЕМОГРАФІЇ ЯК НАУКИ												
Тема 1. <i>Вступ. Етнодемографія як наука.</i>		2	2			4	8					5
Тема 2. <i>Історія становлення і розвитку етнодемографічних знань в Україні в XVIII – XX ст.</i>		2	2			4	8					5
Тема 3. <i>Категорії, методи і джерела етнодемографії. Категорії та понятійний апарат етнодемографічної науки.</i>		2	2			4	8					5
Тема 4. <i>Етноси і процеси етнічного відтворення</i>		2	2			4	8					10
Тема 5. <i>Етнодемографічні процеси в сучасній Європі</i>		2	2			6	10					15
Тема 6. <i>Етнодемографічні процеси в Америці та Африці</i>		2	2			4	8					10
Тема 7. <i>Етнодемографічні процеси в Азії, Австралії та Океанії</i>		2	2			4	8					10
Разом за змістовим модулем 4		14	14			30	58					60
Усього годин	120	30	30			60	120					120

3. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Методологічна та понятійна база проблематики сучасної регіоналістики	2
2.	Теорії розміщення регіонального виробництва і регіонального розвитку.	2

3.	Закономірності, принципи і фактори розміщення продуктивних сил і регіонального розвитку .	2
4.	Регіональний розвиток: цілі, критерії і методи управління	2
5.	Особливості регіональної політики в країнах світу	4
6.	Регіональна політика в Україні та сучасні проблеми розвитку українських регіонів	4
7.	Етнодемографія як наука та навчальна дисципліна	2
8.	Історія становлення і розвитку етнодемографічних знань в Україні	2
9.	Категорії, методи і джерела етнодемографії	2
10.	Процеси етнічного відтворення	2
11.	Етнодемографічні проблеми регіонів світу .Сучасні держави в умовах глобалізації.	4
12.	Сучасні тенденції демографічного розвитку	2

4. Теми самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Теорії розміщення виробництва і регіонального розвитку	4
2.	Закономірності, принципи і фактори регіонального розвитку	4
3.	Теорії стадійно-еволюційного підходу в регіоналістиці	4
4.	Цілі, критерії і методи управління регіональним розвитком	4
5.	Моделювання регіональним розвитком	4
6.	Регіональна політика в країнах світу	4
7.	Регіональна політика в Україні	4
8.	Предмет і об'єкт етнодемографічного дослідження	2
9.	Демографічні дослідження в Україні у XVII – на початку XX ст.	4
10.	Етнічні процеси та їх види. Методи в етнічній демографії	4
11.	Загальні показники етнічного відтворення	2
12.	Особливості етнодемографічного розвитку країн Європи. Вплив міграційних процесів на етнодемографічну ситуацію в країнах регіону	4
13.	Особливості динаміки чисельності населення в країнах Азії. Етнічні процеси в країнах регіону	4
14.	Особливості етнічної та мовної структури населення країн Америки.	4
15.	Природний рух населення в країнах Африканського континенту	4

16.	Етнодемографічні процеси в Австралії та Океанії	4
	Разом	60

5. Засоби діагностики результатів навчання:

- екзамен;
- модульні тести;
- самостійні роботи;
- захист семінарських робіт;
- інші види.

6. Методи навчання:

- словесний метод (лекція, дискусія, співбесіда тощо);
- практичний метод (семінарські заняття);
- робота з навчально-методичною літературою (конспектування, тезування, анотування, рецензування, написання есе);
- відеометод (дистанційні, мультимедійні, веб-орієнтовані);
- самостійна робота (виконання завдань);
- індивідуальна науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти;
- інші види.

7. Методи оцінювання:

- екзамен;
- усне або письмове опитування;
- модульне тестування;
- есе;
- захист самостійних робіт;
- презентації та виступи на наукових заходах;
- інші види.

8. **Розподіл балів**, які отримують здобувачі вищої освіти. Оцінювання знань здобувача вищої освіти відбувається за 100-бальною шкалою і переводиться в національні оцінки згідно з табл. 1 «Положення про екзамени та заліки у НУБіП України»

Рейтинг здобувача вищої освіти, бали	Оцінка національна за результати складання	
	екзаменів	заліків
90 – 100	відмінно	зараховано
74 – 89	добре	
60 – 73	задовільно	
0 – 59	незадовільно	не зараховано

Для визначення рейтингу здобувача вищої освіти із засвоєння дисципліни $R_{\text{дис}}$ (до 100 балів) одержаний рейтинг з атестації (до 30 балів) додається до рейтингу студента (слухача) з навчальної роботи $R_{\text{НР}}$ (до 70 балів): $R_{\text{дис}} = R_{\text{НР}} + R_{\text{АТ}}$.

9. Навчально-методичне забезпечення

1. Електронний курс «Регіоналістика. Етнодемографічні процеси в регіонах світу» Навчально-інформаційний портал НУБІП України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://elearn.nubip.edu.ua/course/view.php?id=3048>

2. «регіоналістика. Етнодемографічні процеси в регіонах світу» (для студентів ОС «Бакалавр» спеціальності «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»). Навчально-методичне видання /Кропивко О.М. - К.: НУБіП України, 2003. – 50 с.

10.Рекомендовані джерела інформації

1. Булатова О.В. Регіональна складова глобальних інтеграційних процесів: Монографія. /О.В.Булатова. – Донецьк, 2012. – 386 с.

2. Верменич Я. В. Історична регіоналістика: навчальний посібник – К.: Інститут історії України НАН України, 2014. – 412 с.

3. Гладун О.М. Нариси з демографічної історії України ХХ століття: Монографія — Київ, 2018. — 224 с.

4. Дорошенко Л. С. Демографія : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. - К. : МАУП, 2005. — 112 с.

5. Заставний Ф.Д. Проблеми депресивності в Україні (соціально-економічної, екологічної, демографічної) : Монографія / Ф.Д. Заставний. — Л. : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2006. — 348 с.

6. Іващук І. О., Стахова Н. В., Живко М. А. Міжнародні міграційні процеси : навчальний посібник. - Тернопіль. : ЗУНУ. 2022. 204с.

7. Керецман В. Ю. Державне регулювання розвитку регіонів України: теорія і практика : Монографія - Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2019. 512 с.

8. Махорін Г.Л. Основи демографії. Курс лекцій. - Житомир: Вид-во “Волинь”, 2009. – 96 с.

9. Глушко М. С. Методика польового етнографічного дослідження : навч. посіб. – Львів: ВЦ ЛНУ ім. І.Франка, 2008. –86 с

10. Основи регіонального управління в Україні : підручник // авт.-упоряд. : В. М. Вакуленко, М. К. Орлатий, В. С. Куйбіда та ін.; за заг. ред. В.М. Вакуленка, М.К. Орлатого. – К. : НАДУ, 2012. – 576 с.

11. [Пиля В. І.](#) Сучасна регіональна політика і транскордонне співробітництво - Хмельниц. : Вид-во ХУУП, 2006. - 412 с.

12. Регіональна політика Європейського Союзу: підручник / За ред. В.Чужикова. — К.: КНЕУ, 2016. — 495 с.

13. Тиводар М. Етнологія: Навч. посібн. — Львів: Світ, 2004.— 624 с.

14. Топчієв О.Г., Мальчикова Д.С., Яворська В.В. Регіоналістика: географічні основи регіонального розвитку і регіональної політики. Навч. посіб. – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. – 372 с.
15. Чужиков В. І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія: Монографія. — К.: КНЕУ, 2008. — 272 с.
16. Шаповал, Л.І. Словник етнографічних (етнологічних) понять і термінів . – Полтава, 2009. – 133 с.
17. Buttner, Anne; Mels, Tom (2006). By northern lights: on the making of geography in Sweden. Foreword by Torsten Hägerstrand. Aldershot, England; Burlington, VT: Ashgate. OCLC 63187516.
18. Захарова О.В. Участь України в функціонуванні Євросоюзу //Збірник наукових праць ЧДУ. Серія: Економічні науки. 2022. – Випуск 64. - С.62-74.
19. Адміністративно-територіальний устрій Київської області. URL: <https://static.rada.gov.ua/zakon/new/NEWSAIT/ADM/zmistko.html>
20. Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Луцьк, 6 грудня 2021 р.) / за ред. В. Й. Лажніка. – Луцьк : Вежа-Друк, 2021. – 360 с.
21. Барвінець В. Співробітництво етнічних груп у контексті «багатокультурного розвитку» на етапі виходу з кризових ситуацій // Етнодемографічні проблеми сучасного світу. Збірник наукових статей. - Чернівці, 2009. Вип. 19-20.
22. Безверхнюк Т. М. Державне управління на регіональному рівні та державне регулювання регіонального розвитку: змістовне наповнення й ресурсне забезпечення // Теорія та практика державного управління. – Вип. 3 (15). – Харків: Вид-во ХарРІ НАДУ "Магістр", 2006 - С. 146-153
23. Безверхнюк Т. М. Сучасні парадигми регіонального управління: плюралізм методологічних підходів // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. праць – Вип. 1 (29). – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2007. – С. 51-58.
24. Беліцер Н. Етнічний та релігійний чинники пострадянських конфліктів: інформаційна складова і вплив на ситуацію в АР Крим / Н. В. Беліцер // Матеріали Всеукраїнської конференції «Міжнаціональні взаємини в Україні: питання інформаційного простору», м. Київ, 14 лютого 2006 р./ Упоряд. С. Бугаєв. – К.: Український незалежний центр політичних досліджень, 2006. – 72 с.
25. Бережний А.А. Укладання та визнання шлюбів за участю громадян УКРАЇНИ в державах ЄС <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/956587.pdf>
26. В.В. Яковенко. Особливості укладання шлюбу в Об'єднаних Арабських Еміратах <file:///c:/users/%d0%9e%d0%bb%d0%b5%d0%bd%d0%b0/downloads/336-%d0%a2%d0%b5%d0%ba%d1%81%d1%82%20%d1%81%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%82%96-647-1-10-20200618.pdf>
27. Возняк Г. В. Регіональний розвиток: сутність і методологічна основа. // Регіональна економіка 2015, №3. – С.34-43.
28. Грицяк І. А. Управління в Європейському Союзі: теоретичні засади: Монографія. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – 236 с.

29. Грїбїнча О. Огляд майбутньої демографїчної ситуації та економїки в 2035 році//Історико-полїтичні проблеми сучасного свїту: Modern Historical and Political Issues: Збїрник наукових статей. – Чернівці: Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi: Чернівецький національний університет, Chernivtsi National University, 2018. – Т. 37-38. – С. 90-98.
30. Гуманїтарні наслідки та соціальні виклики військових дїй на Сходї України: матеріали Круглого столу – К., 2015 – 26 с.
<https://www.etnolog.org.ua/pdf/stories/zbirnyky/2015/stil.pdf>
31. Даугупольська Т.І. Міжнародна міграційна політика: від теорїй до імплементацій
<file:///c:/users/%d0%9e%d0%bb%d0%b5%d0%bd%d0%b0/downloads/16819-article%20text-33073-1-10-20210131.pdf>
32. Державна стратегія регіонального розвитку 2021-2027 рр. «Розвиток та єдність, орієнтовані на людину»
33. [Дунаєв І. В.](#) Закономірності та визначальні тренди регіонального розвитку і управління в умовах глобалїзації та інтеграції // [Актуальні проблеми державного управління](#). - 2015. - № 2. - С. 112-122
34. [Злупко С.](#) Основи регіонології: концептуальний підхід // [Вїсн. НАН України](#). - 2004. - № 11. - С. 12-25.
35. Кицюк І. В. Фактори підвищення конкурентоспроможності регіонів у процесї модернізації держави // Наукові праці НДФІ. - 2012. - Вип. 3. - С. 111-114
36. Ключові цифри ЄС у свїті – випуск 2023 року
<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-key-figures/w/ks-ex-23-001>
37. Константинов В.Ю. Еволюція поняття регіон у дослідженні міжнародних політичних регіонів.// Актуальні проблеми міжнародних відносин. Вип. 132., 2017. – с.67-78.
38. Лавер О. Етнічні конфлікти і міграційні процеси в країнах ЄС: соціолого-полїтологічний аспект (2017-2020 рр. // Геополїтика України: історія і сучасність. Збїрник наукових праць,. Випуск 1 (24), 2020. – с.74-82.
39. Літвін Л. А. Функціонування Єврорегіонів як складова реалїзації національних інтересів // Вісник Донецького національного університету іменї Василя Стуса, Серія: Полїтичні науки. - 2019. – С.63-67.
40. Майхрук Х.І. , Заставецька Л.Б. Суть біологічної теорїї етносу та типи етнічних спільнот <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/1211>
41. Макаренко Н. Ю. Методологічні особливості і проблематика сучасних етнодемографїчних досліджень// https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/makarenko_do_pytannia-1.pdf
42. Машіко К. Роль етнічності у формуванні якості життя населення // Геополїтика України: історія і сучасність. Збїрник наукових праць,. Випуск 2 (23), 2019. – с.59-70.
43. Менджул М. В. Основні засади регулювання сімейних відносин у США. http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2018/4/part_1/32.pdf

44. Нагорна Л. П. Регіональна ідентичність: український контекст – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України 2008. – 405с.
45. Олійник О.М. Концептуалізація глокалізації: методологічні аспекти /О.М.Олійник // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2009, Вип.38. – СМ.41-52.
46. Панченко Т. Політична регіоналістика в системі регіональних і політичних дисциплін: огляд концептуальних підходів // Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. – Вип. № 44. – С. 48-49.
47. Паршина М.Ю. Основні ознаки, критерії та ключові індикатори у визначенні поняття регіону // Економіка та держава, №10, 2015. – с. 109-114
48. Пержун В., Щур О. Етнічні спільноти: особливості формування і функціонування у суспільстві [http://www.sociology.chnu.edu.ua/res/sociology/Chasopys/Vup1-2\(13-14\)/25.pdf](http://www.sociology.chnu.edu.ua/res/sociology/Chasopys/Vup1-2(13-14)/25.pdf)
49. Писаренко С. М. Європейський досвід оптимізації регіонального розвитку// Соц.-екон. дослідж. в перехід. період. Регіон. політика: досвід Європ. Союзу та його адапт. до умов України: Зб. наук. пр. - 2003. - Вип. 5, ч. 2. - С. 16-23.
50. Прибиткова І. М. З історії розвитку демографічної думки в Україні в XVIII - XIX ст. // Наукові записки НаУКМА. – К., 2000. - Т. 18 : Ювілейний випуск. - С. 57-65.
51. Про засади державної регіональної політики: Закон України № 156-VIII від 05.02.2015 р. [http:// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).
52. Про стимулювання розвитку регіонів. Закон України № 2850-IV від 08.09.2005 р. [http:// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
53. Сердюк І. Генеральний опис Лівобережної України 1765 – 1769 рр.: виміри локальної демографічної історії. // <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/27007/28-Serduyk.pdf?sequence=1>
54. Стадницький Ю. І. Європейський досвід регіональної політики розвитку гірських територій // Соц.-екон. дослідж. в перехід. період. Регіон. політика: досвід Європ. Союзу та його адапт. до умов України: Зб. наук. пр. - 2003. - Вип. 5, ч. 3. - С. 32-39
55. Хто житиме у Європі. Великий докладний аналіз демографічної ситуації на Європейському континенті https://pikabu.ru/story/kto_budet_zhit_v_evrope_bolshoy_podrobnyiy_analiz_demograficheskoy_situatsii_na_evropeyskom_kontinente_5745321?utm_source=linkshare&utm_medium=sharing
56. <https://www.un.org/> - сайт ООН
57. www.europa.eu.com – сайт Європейського Союзу (ЄС)
58. www.isi.gov.uk – матеріали ЄС і Ради Європи (РЄ)
59. www.unesco.org – сайт ЮНЕСКО
60. <https://www.minregion.gov.ua> – сайт Міністерства розвитку громад та територій України
61. Демографічний енциклопедичний словник <http://sbiblio.com/biblio/archive/demografija>
62. Державна служба статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua>

63. Світова статистика <http://iformatsiya.ru/tab1/459- statisticheskie-dannye-stran-mira/>
64. Фонд Дитячого фонду ООН <http://www.unicef.org>
65. [Всесвітня книга фактів https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/population/country-comparison](https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/population/country-comparison)